

NÄKÖKULMA

MINNA SAUNDERS

Toiminnanjohtaja, Turun Valkonauha ry

PAPERITTOMAT LAPSET SUOMESSA

Turun Valkonauha ry on sosiaalialan järjestö, jonka erityisosaamista on naisten parissa tehtävä työ. Järjestö on toiminut Turun seudulla vuodesta 1896. Toiminta on vuosien varrella vahvistanut monipuolisella tavalla haavoittuvassa asemassa olevien naisten ja lasten asemaa. Vuodesta 2017 lähtien järjestö on toiminut paperittomien ihmisten asiassa. Sosiaali- ja terveysjärjestöjen avustuskeskus STEA:n avustuksella toimiva Kaikkien naisten talo -päiväkeskus on Suomessa ainutlaatuinen, paperittomille naisille suunnattu palvelu. Keskus on saanut Turun alueella kontaktin satoihin paperittomiin, joiden joukossa on paljon lapsiperheitä. Turun Valkonauha ry on Varsinais-Suomen Lastensuojelujärjestöt ry:n ja Sininauhaliiton jäsenjärjestö.

Paperittomuus syntyi Suomeen laajamittaisena ilmiönä, kun ulkomaalaislakia ja käytänteitä muutettiin vuonna 2015 tulleen ison hakijamäärän jälkeen. Muutosten takia Suomeen jäi poikkeuksellinen määrä ihmisiä, joiden turvapaikkaprosessit päättyivät kielteiseen päätökseen, mutta jotka kokemansa vainon vuoksi eivät voi palata kotimaahansa, eikä heitä viranomaisiin pysty palauttamaan. Lain ja käytänteiden muutokset heikensivät turvapaikanhakijoiden oikeusturvaa ja on selvää, että paperittomien joukossa on ihmisiä, joiden turvapaikkaperusteita ei ole tunnustettu. Oikeusavun leikkaaminen vaikeutti naisten omien turvapaikkaperusteiden esille tuomista, kun esimerkiksi aviopuolisolle määrättiin sama oikeusavustaja, jota tavattiin vain kerran ennen varsinaista turvapaikkapuhuttelua. Puhutteluun hakija meni ilman oikeusavustajaa. Naiselle ei varattu aikaa puhua omista kokemuksistaan ilman miehen läsnäoloa eikä häntä valmisteltu riittävästi Maahanmuuttoviraston puhutteluun taikka salassapitoon liittyviin asioihin, jotka olisivat voineet rohkaista häntä puhumaan omista kokemuksistaan.

Keskus on pystynyt avustamaan tilanteissa, joissa naisen haavoittuvaa asemaa aikaisemmissa turvapaikkaprosesseissa ei oltu tunnustettu. Turvallisen ilmapiirin, luotettavien työntekijöiden ja riittävän ajan kuluessa naiset ovat pystyneet kertomaan heille tapahtuneista traumaattisista asioista. Nämä tapahtumat on keskuksen tuella viety viranomaisten tietoon, mikä on usean perheen kohdalla johtanut turvapaikan saamiseen ja mahdollisuuteen

elää vihdoin turvallisesti. Suurin osa paperittomista jää kuitenkin roikkumaan vuosiksi välitilaan, josta ulospääsy vaikuttaa mahdottomalta.

Kohderyhmän parissa tehtävä työ on luonteeltaan kriisinomaista ja keskittyä suureksi osaksi pitämään ihmisiä pinnalla jo vuosia jatkuneessa kestävässä tilanteessa. Keskuksen asiakkaista osa on lapsiperheitä, joiden elämä epätoisuudessa ja pelossa on kestänyt jo vuosien ajan. Perheiden epävarma tilanne ja vähäiset resurssit rajoittavat lasten mahdollisuuksia normaaliin kasvuun ja turvalliseen arkeen.

Lapsuuteen ja vanhemmuuteen liittyy aina monenlaisia haasteita ja vanhemmuus pistääkin usein ihmisen koetukselle. Kun vanhemmat lisäksi ovat paperittomia, on vanhemmuuden haasteet aivan eri mittakaavassa. Kuvittele omalla kohdallasi elämää, jossa et pääse osalliseksi siihen yhteiskuntaan, jossa yrität kasvattaa lastasi. Jossa et voi turvata edes lapsen perustarpeita tai vakaita kasvuolosuhteita. Paperittomat henkilöt ovat asuinpaikasta lähtien riippuvaisia muiden avusta. Kunta on veloitettu tarjoamaan hätämajoituksen, joka lapsiperheille on pyrittävä toteuttamaan kodinomaisesti. Asunnon sijaintiin, kokoon, kuntoon tai viihtyvyyteen et voi kuitenkaan vaikuttaa mitenkään. Asumisen järjestymisestä huolimatta arki on täynnä haasteita, joita oleskeluluvan puuttuminen aiheuttaa. Paperittomalla lapsella ei ole oikeutta varhaiskasvatukseen, joten päivät kuluu ilman samanikäisten seuraa ja pedagogista toimintaa. Virikkeellisyydestä ja leikistä vastaavat usein väsy-

neet ja psyykkisesti huonosti voivat vanhemmat, joiden mahdollisuus tarjota lapsille normaali arki on varsin rajoitettua. Paperittomille myönnettävät minimipalvelut rajaavat paperittomalta lapselta oikeuden uusiin, sopivan kokoisiin ja ehjiin vaatteisiin, tai leluihin, kirjoihin ja muihin kehittäviin aktiviteetteihin kuten harrastuksiin. Kunnan palveluista paperittomille myönnetään kiireellistä ja välttämätöntä toimeentulotukea, joka Turussa tarkoittaa maksusitoumusta kauppaan elintarvikkeita ja hygieniatuotteita varten. Käteisrahan puute luo vaikeasti käsitettäviä tilanteita, kun lapsille ei voi kesällä ostaa kioskista jäätelötuuttia tai lapsen sairastuessa särkylääkettä. Tai tuttipulloa. Tai kuumemittaria.

Materiaalisen puutteen lisäksi arkea kuormittaa epätoisuus tulevaisuudesta. Perheillä ei usein ole minkäänlaista turvaverkkoa tai läheisiä ihmisiä, jotka voisivat tukea heitä raskaassa elämäntilanteessa tai tarjota konkreettista apua, esimerkiksi lastenhoitoon. Monet paperittomat eivät kerro tilanteestaan kenellekään tai eristäytyvät kotiinsa. Vanhempien huoli ja psyykinen huonovointisuus vaikuttavat lapseen, joka ei ymmärrä tilannetta, mutta aistii vanhempien huolen. Lapsi vaistoaa sen, että kaikki ei ole hyvin, mutta ei ymmärrä syytä siihen. Tämä vaikuttaa lapsen hyvinvointiin ja voi ilmetä esimerkiksi erilaisina terveys- ja käytösongelmina. Perheiden tukemisessa törmää toistuvasti esteeseen; miten tukea ihmistä, jonka vaikutusmahdollisuudet oman tilanteensa parantamiseksi ovat niin rajalliset?

Suomessa elää lapsia, jotka ovat syntyneet paperittomuuteen ja eläneet paperittomina tai epävarmassa tilanteessa koko elämänsä. Kokemus eriarvoisuudesta lapsuudessa ja nuoruudessa, jolloin usein verrataan itseä muihin samanikäisiin osana oman identiteetin rakentumista, vaikuttaa lapsiin kauaskantoisesti. Lapset eivät hahmota tilanteeseen liittyvää kokonaiskuvaa, mutta he näkevät arjessaan toisia lapsia, joiden elämä näyttää kovin erilaiselta. Lapsille syntyy helposti toiseuden tunne ja kokemus siitä, että he ovat muita huonompia ilman yhtäläisiä mahdollisuuksia elämässä. Nämä lapsuuden kokemukset toiseudesta voivat vaikuttaa vielä pitkään aikuisenakin.

Paperittomien lasten tilanteesta puhutaan vähän. Heidät nähdään ensisijaisesti paperittomina ja vasta sitten lapsina. Lapsen oikeudet kuuluvat kuitenkin kaikille lapsille statukseen katsomatta. Yksikään lapsi ei saisi elää tällaisessa tilanteessa. Paperittomuus on poliittisilla päätöksillä luotu tilanne, jonka ratkaisu vaatii poliittisia toimenpiteitä. Pitkään välitilassa eläneiden tilanteeseen on löydettävä inhimillinen ratkaisu, joka katkaisee syrjäyttävän kierteen, joihin paperittomat ovat joutu-

neet. Sisäministeriön helmikuussa 2022 julkaisema laaja selvitys esitti kertalaillistamista yhtenä vaihtoehtona paperittomuuden poistamiseksi. Raporttia kritisoitiin laajasti, mutta kritiikin lisäksi muita vaihtoehtoja ei kuitenkaan esitetty.

Yhdenvertaisuusvaltuutettu ehdotti myös omassa raportissaan kertalaillistamista ja sitä ajaa myös Lupa Elää -kansalaisaloite, joka keräsi 51 812 nimeä. Aloite oli 15.9 eduskunnan lähetekeskustelussa, jossa perussuomalaisten ja kokoomuksen edustajat tyrmäsivät sen kokonaan. Kokoomuksen Atte Kaleva tiivisti puheenvuorossaan kantansa "Ei tarkoittaa ei". Lähetekeskustelussa toistui väite siitä, että vuonna 2015 Suomeen tuli ainoastaan nuoria miehiä, joiden olisi pitänyt jäädä puolustamaan maataan. Joukossa on kuitenkin myös naisia ja lapsia, joiden kohtalo ei kuitenkaan näytä kiinnostavan kyseisen väitteen esittäjiä.

Ukrainalaisten pakolaisten vastaanotto ja nopeasti säädetyt EU-tason päätökset tilapäisen suojelun direktiivistä osoittavat, että tilanteeseen on mahdollista löytää ratkaisu, jos tahtotilaa on. Useat EU-maat ovatkin jo päätyneet kertalaillistamiseen paitsi inhimillisenä, myös pragmaattisena ratkaisuna paperittomuuden poistamiseen. Suomen keskustelussa jaksaa yllättää se, miten lukumäärällisesti pienestä maahanmuutosta on onnistuttu tekemään tämän kokoinen asia. Perussuomalaisten masinoima vihamielinen maahanmuuttopolitiikka estää asiallisen keskustelun sekä asian ratkaisuyritykset. Samaan aikaan ihmisten odotuttaminen jatkuu.

Turkulainen Zhyar Yassin on ollut paperiton jo yli kymmenen vuotta. Hän piti puheenvuoron kansalaisaloitteen luovuttamisen yhteydessä kesäkuussa 2022:

Minulla on pikkusisko, joka on syntynyt Suomessa ja hän on nyt 7-vuotias. Hänellä ei ole oleskelulupaa mihinkään maahan, eikä ole koskaan ollutkaan. Syksyllä hän on menossa tokalle luokalle. Minulla on myös 17-vuotias pikkuveli, joka on juuri lopettanut peruskoulun. Hän on hakenut lukioon ja ammattikouluun. Hän pääsi kesätöihin, mutta ei voi vastaanottaa paikkaa, koska hänellä ei ole työnteko-oikeutta. Tämä tilanne on tuonut liian monta vaikeutta mun elämään ja niiden elämälle, jotka ovat mun kanssa tekemisissä. En voi tehdä normaaleja asioita, esimerkiksi käydä armeijaa tai matkustaa. Koen olevani suomalainen, en irakilainen. Haluan osaksi yhteiskuntaa ja elää normaalia elämää niin kuin muutkin minun ikäiset.